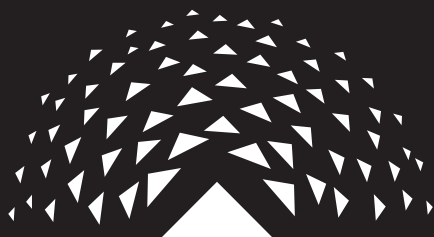

KKI

4:1

Milyen hosszú távú
következményei lesznek
az iraki tüntetéseknek?

KKI 4:1

A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2019

Szerkesztő:

Wagner Péter – Külügyi és Külgazdasági Intézet

Éva Ádám – Antall József Tudásközpont

Pénzváltó Nikolett – NKE EJKK Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Szalai Máté – Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapesti Corvinus Egyetem

Wagner Péter – Külügyi és Külgazdasági Intézet

Szöveggondozás és tördelés:

Tevelyné Kulcsár Andrea

Fotó:

Wagner Péter

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik, és nem tekinthetők a Külügyi és Külgazdasági Intézet, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának.

A sorozatban eddig megjelent kiadványok

2019/14. [Mi lehet Törökország célja az újabb szíriai művelettel?](#)

2019/13. [How Do You See the Future of the Gulf Cooperation Council Integration Format?](#)

2019/12. [Valóban a realizmus eszköztára a leghatékonyabb a világpolitikai folyamatok megértéséhez a Trump-korban?](#)

2019/11. [Hogyan értékelhető a Pekingben rendezett második Övezet és Úr Fórum?](#)

2019/10. [How Could the European Elections Reshape Central Europe's Role in the EU?](#)

Régebbi számaink elérhetőek a [KKI honlapján](#).

A Külügyi és Külgazdasági Intézet 4:1 című sorozatában négy kutató válaszol röviden ugyanarra – a nemzetközi politikát és gazdaságot érintő – kérdésre. Célunk a magyarországi tudományos viták elindítása és a szakértők közötti párbeszéd elősegítése. E számunkban a következő kérdésre kerestük a választ: „Milyen hosszú távú következményei lesznek az iraki tüntetéseknek?”

PÉNZVÁLTÓ NIKOLETT

A 2019. október eleji iraki demonstrációk Ádel Abdul Mahdi miniszterelnök második évébe lépő kormányának az eddigi legnagyobb kihívását jelentik. A tüntetéseket erő alkalmazásával, kijárási tilalom bevezetésével és az internet korlátozásával, több mint száz halálos áldozat árán sikerült – egyelőre – letörni. A körülmények ismeretében azonban borítékolhatóak az újabb megmozdulások.

Az iraki állam komoly [strukturális válsággal](#) küzd, lényegében az összes – a politikai, gazdasági, társadalmi, katonai és környezeti – szektorban. A korrupció és a nepotizmus szintje nyugati szemmel szinte elképzelhetetlenül magas, a gazdaság diverzifikálatlan, a munkanélküliség igen nagy arányú, a lakosság széles rétegei pedig nem férnek hozzá az egészséges ivóvízhez és az elektromos áramellátáshoz. Mindez kiegészül az önálló politikai, gazdasági és katonai aktorrá vált különböző [milíciák](#) jelenlétével, illetve az erős külső – elsősorban iráni – befolyással. Ez utóbbi pedig külön kihívást jelent az amerikai–iráni vetélkedés kiújult regionális kontextusában is. A problémák súlyát mutatja, hogy az irakiak [egyharmada](#) fontolgatja az emigrációt.

A megmozdulások nem a jelenlegi kormány vagy miniszterelnök – azaz nem csupán egyes személyek – leváltását célozzák. A tüntetők a 2003-ban bevezetett, s az eredeti szándékok szerint a síiták, szunniták és kurdok együttélését segítő, ám a gyakorlatban a régi, korrump elitnek kompromisszumára épülő merev, a külső befolyásra különösen érzékeny politikai rendszer – [intézmény, kultúra és gyakorlat](#) – ellen tiltakoznak, és annak radikális reformját követelik. A spontán, szervezett vezetés nélküli tüntetések során túlnyomórészt fiatalok vonultak az utcákra, akik úgy érzik, nincs mit veszíteniük, s az utcai fellépést látják a politikai részvétel kizárólagos, potenciálisan hatást kiváltó formájának, a teljes politikai rendszerváltást pedig az iraki életkörülmények javításához vezető egyetlen lehetséges útnak.

Fontos kiemelni, hogy a tüntetések nem szektáriánus vagy etnikai alapon zajlanak. A Bagdadban és több déli nagyvárosban zajló megmozdulásokban döntően az Irakban többségben lévő, vagyis a hatalommegosztási megállapodás által elméletben kedvezményezett, illetve az ország kőolajforrásainak döntő részét birtokló síiták vettek részt. A szunnitáknak és a kurdoknak a 2003 óta fennálló rendszerrel szembeni elégedetlensége korábban már számos alkalommal megmutatkozott. Ebben az értelemben a tüntetések [pozitív hozadéka lehet](#), ha a közös céloknak sikerülne meghaladniuk az etnikai és vallási ellentéteket, és egyesíteni az embereket a megítélésük szerint őket nem képviselő elitekkel szemben, s nem hagynák, hogy

ezek az elitek a saját politikai kudarcaik elfedésére ismét instrumentalizálni tudják a közösségi identitásokat.

Túlzott optimizmusra azonban nincs okunk. Ahogy a közel hat hónapos egyeztetést követően, kompromisszumos megoldásként hatalomra emelt miniszterelnök is [fogalmazott](#), nincs olyan megoldás, amely „varázsütésre” orvosolná Irak problémáit; az csak hosszú távú, átfogó reformok révén lehetséges. A politikai öntudatra ébredt fiatalok igényeit nem fogják kielégíteni a jövőbe vesző ígéretek, s ez a tüntetések újabb és újabb kialakulását jelzi előre. Az elitek a hatalmuk, s így a jelenlegi rendszer fenntartásában érdekeltek, és azért szükség esetén várhatóan az elnyomás erősebb eszközeivel is élni fognak. A törékeny iraki államiság tükrében nem zárható ki az erőszak eskalálódásának a lehetősége sem, amely esetben a konfliktusba a „társaság stabilizációjának érdekében” külső hatalmak – első lépésben a tüntetések esetleges átgyűrésére egzisztenciális fenyegetésként tekintő [Irán](#) – is erőteljesebben bekapcsolódhatnak. Egy ilyen szélsőséges helyzetben a kibontakozó káoszt az iraki kurdok ugyanúgy kihasználhatják a pozíciónyerésre, mint egyes iráni helyettes (*proxy*) erők vagy éppen az Iszlám Állam sejtjei.

Az iraki politikai rendszer belülről nem képes megújulni, és a külső hatalmak is inkább a status quóban, mint egy megjósolhatatlan kimenetelű, potenciálisan destabilizáló változásban érdekeltek. Iraki rendszerváltást nagy valószínűséggel csak egy újabb külső és/vagy belső sokk hozhat.

SZALAI MÁTÉ

A legalább [száz fő halálával járó](#) iraki tüntetések intenzitása október közepére csökkent, ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne a társadalmi elégedetlenség tartós vagy hatástalan. A demonstrációk számának ritkulása elméletileg annak köszönhető, hogy Ádel Abdul Mahdi miniszterelnök [megállapodott](#) a tüntetéseket vezető koordinációs bizottsággal, hogy a hónap közepén esedékes síita zarándoklatot, az arbaínt nem használják ki politikai célra. Ugyanakkor e politikai paktum [tényleges hatása megkérdőjelezhető](#) ([Muktada al-Szadr pedig nyíltan fel is szólalt](#) ellene), így a jelenlegi nyugalom csak átmenetinek tekinthető.

Az események az iraki politikai rendszer három fontos változására, a politikai folyamatok három sarkalatos átalakulására hívják fel a figyelmet. Egyrészt a hagyományos szektáriánus keret, amelyben az iraki pártpolitikai harcot gyakorlatilag 2003 óta értelmezzük, meghaladottá vált. Habár bizonyos mértékben továbbra is a síita–szunnita–kurd háromszög strukturálja a politikai folyamatokat, fontosságukat tekintve más törésvonalak is kezdenek fölzárkózni ahhoz. Ilyen [a gazdasági fejlődés elmaradásának, a munkanélküliségnek és a korrupció jelenségének](#) az összekapcsolódása, amely most is az utcára hívta az embereket.

Első látásra a szektarianizmus határozta meg a tüntetések kialakulását és fejlődését is, hiszen a demonstrációk a síita arab közösségen belül, síita többségű városokban és kormányzóságokban történtek. Ez a narratíva ugyanakkor több

szempontból is pontatlan. A szunnita arabok egy jelentős része nem azért nem vett részt a tüntetéseken, mert nem értett egyet a követelésekkel, hanem mivel [tartottak a rendvédelmi szervek](#) reakciójától és a terrorizmus vádjától. Az Iszlám Állam megjelenése okozta sokk és azt követően a kollektív felelősség elvének a meghatározóvá válása miatt ez egy jogos félelem. Ráadásul a síita tüntetők a síita dominanciájú kormány és annak intézkedései ellen tüntettek, ami szintén azt mutatja, hogy nem kizárólag a vallási hovatartozás határozza meg a választói szolidaritást. A síita közösség megosztottságát és a vallás másodlagossá válását egyébként az arbaín zarándoklat körüli vita is jól jelzi.

Másrészt kijelenthető, hogy az iraki kormányerők nagyon rosszul kezelték a tüntetéseket. Ez nemcsak a halálos áldozatok magas számában, de a megmozdulásokat követően hozott olyan fölösleges, és a társadalmi elégedetlenséget csak tovább korbácsoló biztonsági intézkedésekben is látszik, mint például [a fiatalok telefonjainak](#) az átkutatása. A görcsös fellépés egyértelműen a biztonsági erők problémás helyzetére utal, ami nem sok jót jelez előre az iraki belpolitikai stabilitás tekintetében.

A folyamat harmadik fontos következménye a miniszterelnök pozícióinak a gyengülése. Bár Abdul Mahdi eddig sem volt egy kifejezetten erős politikus, most már látható, hogy gyakorlatilag a két legnagyobb pártkoalíció (a Fatah és a Száírún) tartja hatalmon a kormányfőt, akinek az elmúlt hetekben [a lemondás gondolata is megfordult](#) a fejében. A két párt, valamint az iráni Kudszerők állítólag a színpalak mögött maradásra kérték Abdul Mahdit – annak ellenére, hogy a Száírúnt vezető Muktda al-Szadr hivatalosan [a kormány lemondását](#) követelte. A kétszínű kommunikáció is azt mutatja, hogy a legnagyobb politikai befolyással nem a miniszterelnök rendelkezik, a [populista szólásokat is hangoztató Szadr](#) pedig tovább erősítheti a pozícióit.

Mindezek miatt úgy vélem, a tüntetések elsősorban egy törékeny átmeneti időszakot jelölnek Irak életében, amelynek két fejlődési iránya valószínűsíthető a jelen pillanatban. Az egyik a politikai decentralizáció fennmaradása, ami a demokratikus intézményi kereten belül egy töredezett hatalmi struktúra állandósulását, a folyamatos instabilitás és a krónikus válság továbbélését vetíti előre. A másik egy politikai erő erőszakos vagy erőszak nélküli centralizációja, amire jelenleg a legnagyobb esélye Muktda al-Szadrnak van. Kérdéses, hogy ő vagy egy másik erős ember egyáltalán érdekeltnek érzi-e magát a második forgatókönyv keresztülvételében.

WAGNER PÉTER

Irak talán elérkezett a saját „arab tavaszához”. A tüntetések mögött álló okok csak egyetlen dologban térnek el azoktól, amelyek 2011-ben megrázták a Közel-Kelet országait. Alapjában Irakban is a mindent eluraló korrupció, a stagnáló vagy romló életszínvonal és a munkanélküliség áll a tüntetések hátterében. A Világbank egyik 2018-as [elemzése](#) szerint a munkanélküliség aránya kiemelkedő a térségben:

a lakosság körében 16, a fiatalok esetében 36 százalék. 2030-ig 12 millióan válnak felnőtté, azaz ennyi új munkahelyre lenne szükség, miközben a 15–29 év közötti korosztály 33 százaléka analfabéta, ugyanennyi pedig csak általános iskolát végzett.

A statisztikákat csak részben rontja az elmúlt évek polgárháborús pusztítása. Való igaz, hogy Irak szunnita arabok lakta északi területein ma is több millió belső menekült él, akik között még az átlagnál is nagyobb a munkanélküliek aránya, és lassan egy teljes generáció esik ki a formális oktatás rendszeréből, ám a helyzet Bagdadban és a dél-iraki területeken sem sokkal jobb. Ez utóbbiakban a fizikai és a humán infrastruktúra legalább épen maradt, de az iraki állam képtelen perspektívát, elsősorban álláslehetőséget nyújtani a fiataloknak. Nem egyszerűen arról van szó, hogy minden harmadik fiatal munkanélküli lesz, hanem egyúttal a férfivá válás, a családalapítás, a társadalmi normáknak való megfelelés is lehetetlenné válik, ha az illető nem rendelkezik az ahhoz szükséges stabil bevétellel.

Mint arról szó volt, e jelenségek nem számítanak egyedülállóknak a térségben. Ami megkülönbözteti Irakot a többi arab országtól, az a sajátos, demokratikus politikai rendszere, amelyben a transzparencia, a sajtószabadság, az alkotmányban biztosított jogok, valamint a fékek és ellensúlyok egy fokkal erősebbek és működőképesebbek, mint a környező államokban.

Az október elején indult tüntetésekkel szembeni brutális kormányzati és nem kormányzati fellépés éppen ezért volt meglepő. Az éles lőszer használata a tüntetők ellen, a tüntetések szervezőinek, civil aktivistáknak és újságíróknak a [begyűjtése](#), [megfélemlítése](#) vagy esetenként [meggyilkolása](#) épp egy olyan diktatúra működését idézi, amelyet maga mögött akar tudni az iraki társadalom.

A Mahdi-kormánynak a tüntetésekre adott reakciója tűzoltó jellegű, és egyelőre nem kínál valódi megoldást. Irakban 2004-ben, a Szaddám Huszein bukását követő évben [400.000 közalkalmazott](#) dolgozott, 2016-ban nagyjából 7–9 millió. Az új politikai elit által kiépített patronázsrendszer állami forrásokból, a közszféra felduzzasztása révén tartja el a klientúráját, miközben a magánszektor fejlődését gátolja a korrupció, az instabilitás és a túlszabályozott bürokrácia.

A kormányfő új [javaslatai között](#) szerepel a szegényeknek alanyi jogon járó alapjövedelem és lakhatás biztosítása, a tüntetőkre lövöldözők felelősségre vonása, valamint a kormány átalakítása, továbbá egy újabb [bizottság felállítása](#), amelynek a feladata az egyébként mindenki által ismert problémák és azok okainak a feltárása lesz.

Ádel Abdul Mahdi és kormánya, sajnálatos módon, a legkevésbé sem alkalmas azoknak a hosszú távú és mély társadalmi és gazdasági problémáknak a kezelésére, amelyek miatt az iraki fiatalok az utcára vonultak. A kormányfő a 2018-as választásokon nyertes, de egymással rivalizáló két síita blokk kompromisszumos jelöltje volt, akinek még annyi befolyása sincs, hogy a két pártkoalíció támogatása nélkül átalakítsa a saját kormányát. Ennek megfelelően az iraki biztonsági erők sincsenek teljes mértékben a kormány közvetlen ellenőrzése alatt. Irán és az Irán-párti politikai erők közvetve és közvetetten is (a síita milíciákon keresztül) meghatározó befolyást gyakorolnak az országra, és ők (valamint a politikai elit tágabb értelemben vett szereplői) a jelenlegi rendszer fenntartásában és működtetésében érdekeltek.

A tüntetések egyelőre vezető nélküliek, politikai tőkét senki sem tud vagy mer kivácsolni belőle, így valószínű, hogy a feszültségek levezetése után a problémák megoldatlanok maradnak, és azokat tovább görgeti maga előtt Irak a következő elégedetlenségek kirobbanásáig.

ÉVA ÁDÁM

Bár a jelenlegi iraki tüntetések jellege és kiterjedése nagyobb aggodalomra ad okot, mint a korábbi hasonló megmozdulások, számos, Iraktól független esemény következtében azonban nem várható, hogy az iraki kormány összeomlik, vagy a tüntetések szektáriánus konfliktussá alakulnak át. Az viszont nagyon is elképzelhető, hogy hosszú távon ismét felszínre törnek a társadalmon belüli szektáriánus feszültségek és az eddigi iraki kormányoknak az óriási mértékű munkanélküliséghez és mélyszegénységhez vezető korrump ügyei miatt kialakult általános elégedetlenségek.

Pontosan egy évvel ezelőtt, 2018 októberében Ádel Abdul Mahdi miniszterelnök a két legnagyobb síita parlamenti blokk együttes támogatásával [alakíthatott kormányt](#), ami optimizmusra adott okot. Egy olyan jelölt került a legmagasabb vezetői beosztásba, aki a síita nacionalisták és az Irán-párti síiták számára is elfogadható volt. Abdul Mahdi kormánya azonban egy évvel a mandátuma megszerzése után két területen is csalódást okozott. Egyrészt a kormány jól látható [korrupciós ügyleteket](#) folytatott, és a GDP látványos növekedése ellenére sem hajtotta végre a régóta várt népjóléti intézkedéseket. Másrészt felborította a két síita pártkoalíció közötti kényes egyensúlyt azzal, hogy politikai tisztogatásba kezdett a síita nacionalista blokkon belül, és [elbocsátott](#) egy általuk támogatott altábornagyot, mert az – kétes forrásból származó információk szerint – egy tervezett [puccskísérlet](#) részese volt. Abdul Vahháb asz-Száidit viszont az Iszlám Állam elleni harcban mutatott katonai teljesítménye következtében nemzeti hősnak tartják valamennyi iraki felekezeti körében.

Bár Abdul Mahdinak a Bagdadban és Dél-Irakban fellángolt tüntetési hullámok elleni kemény fellépését sokan elítélték, a síita nacionalista blokk részéről csupán mérsékelt kritikát kapott, és jobb jelölt híján [továbbra is a támogatásáról biztosította őt](#). A helyi problémák mellett a Szíriában zajló eseményeket sem hagyhatják figyelmen kívül sem az iraki kormány tagjai, sem pedig az ottani civil és katonai szervezetek, ha az ország stabilitását tartják szem előtt. A tények utólagos ismeretében világos, hogy az Iszlám Állam terrorszervezet iraki térnyerésének az előfeltétele volt a szunnita politikusok [politikai diszkriminációja](#). A szunnita lakosság az állam ellen fordult, és beengedte az ország nyugati tartományaiba a dzsihadista szervezetet, amelyet végül csak nemzetközi összefogással lehetett felszámolni.

A következő hónapokban nagyon fontos lehet, hogy Törökország katonai inváziója, valamint az Amerikai Egyesült Államok és az Aszad-rezsim közötti közvetett területcsere hatására mennyire válik instabillá Szíria, és a [megerősödő](#) al-Káida és Iszlám Állam terrorszervezet ki tudja-e használni a politikai vákuumot a szíriai

és iraki mozgósításra. Az iraki kormánynak e szempontból figyelnie kell az ország északi részének kurdok, illetve a nyugati tartományok szunniták lakta területeire is, mivel az utóbbiak kezdenek [szolidaritást](#) mutatni a Bagdadban és Moszulban tüntető síita irakiakkal. Hosszú távon az iraki kormánynak mindenképpen meg kell birkóznia valamennyi etnikum és vallási csoport politikai integrálásával, illetve változtatnia kell a korrupciós ügyein annak érdekében, hogy fenntarthassa az állam egységét és a rezsím stabilitását. Máskülönben megmarad az a politikai feszültség, amely az USA 2001-es inváziója óta jellemzi Irakot.